

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.3.125>

УДК 316.472:352

Л. В. Головка,

*к. е. н., старший науковий співробітник, старший науковий
співробітник відділу соціального капіталу,*

Інститут демографії та досліджень якості життя НАН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3372-764X>

Ю. В. Сіренко,

головний економіст відділу ризиків у сфері зайнятості населення,

Інститут демографії та досліджень якості життя НАН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8888-3789>

ВІТЧИЗНЯНІ І ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ГРОМАД У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

L. Holovko,

*PhD in Economics, Senior Researcher, Senior Researcher Fellow,
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of
the National Academy of Sciences of Ukraine*

Y. Sirenko,

*Chief Economist, Employment Risks Department
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of
the National Academy of Sciences of Ukraine*

DOMESTIC AND FOREIGN PRACTICES OF UNITING COMMUNITIES IN THE WAR AND POST-WAR PERIOD

У статті здійснено комплексний аналіз вітчизняних і зарубіжних практик згуртування територіальних громад у воєнний і повоєнний періоди в контексті формування та нарощування соціального капіталу. Акцент зроблено на ролі інституційно забезпечених механізмів соціальної згуртованості, зокрема розвитку горизонтальних взаємодій, довіри, солідарності та активної громадянської участі як ключових чинників соціальної стійкості та відновлення територіальних громад в умовах війни.

Проаналізовано досвід європейських країн щодо впровадження культурних, освітніх, соціальних і цифрових хабів, партисипативних механізмів управління, волонтерських практик і проєктного підходу до розвитку територій, а також узагальнено можливості адаптації міжнародних практик до українських реалій. Показано, що системна взаємодія органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та міжнародних партнерів сприяє інтеграції внутрішньо переміщених осіб, зниженню соціальної напруги та зміцненню локальної ідентичності громад.

The article provides a comprehensive analysis of domestic and foreign practices of territorial community cohesion during wartime and post-war periods in the context of social capital formation and accumulation. The study is grounded in the understanding that large-scale military conflict, prolonged insecurity, forced displacement, and socio-economic disruption significantly intensify fragmentation risks within local communities, thereby increasing the importance of cohesion as a key factor of resilience, recovery, and sustainable development.

The research focuses on institutional and social mechanisms that contribute to strengthening horizontal interactions, trust, solidarity, and civic participation at the local level. Particular attention is paid to the role of community-based infrastructures, including cultural, educational, social, and digital hubs, participatory governance mechanisms, volunteer networks, and project-based approaches as tools for integrating vulnerable groups and restoring social ties

disrupted by war. The analysis demonstrates that the presence of stable institutional networks and coordinated cooperation between local authorities, civil society organizations, and international partners creates favorable conditions for inclusive recovery processes and reduces the risks of social tension and marginalization.

Based on a comparative analysis of European experiences and Ukrainian practices, the article identifies key factors that determine the effectiveness of community cohesion in crisis and post-crisis contexts. These factors include institutional capacity of local self-government bodies, availability and accessibility of social services, openness and transparency of decision-making processes, engagement of residents in community projects, and the ability to adapt international models to local socio-cultural and security conditions. The findings confirm that fragmented or short-term initiatives have limited impact, whereas integrated and systematic approaches ensure long-term social effects and contribute to the accumulation of social capital.

The study emphasizes that social cohesion is not only a social outcome but also a strategic resource that enhances communities' adaptive capacity, supports human capital recovery, and strengthens trust between citizens and public institutions. In the Ukrainian context, where territorial communities operate under conditions of unequal security, demographic losses, and resource constraints, the application of differentiated and context-sensitive cohesion policies becomes especially relevant.

The article concludes that strengthening social cohesion should be considered a priority component of local development strategies during wartime and the post-war recovery phase. Future research perspectives are associated with the development of methodological tools for measuring social cohesion and social capital at the community level, empirical assessment of the long-term effects of cohesion-oriented programs, and evaluation of their contribution to social resilience, economic revitalization, and democratic governance in post-conflict settings.

Ключові слова: соціальна згуртованість, територіальні громади, соціальний капітал, воєнний і повоєнний період, громадянська участь, хаби, місцеве самоврядування.

Keywords: social cohesion, territorial communities, social capital, wartime and post-war development, civic participation, local governance, community resilience.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна та тривалі наслідки збройної агресії проти України актуалізували проблему соціальної згуртованості територіальних громад як ключового чинника їхньої стійкості, відновлення та подальшого розвитку. В умовах воєнного та повоєнного періодів територіальні громади стикаються з комплексом взаємопов'язаних викликів, зокрема демографічними втратами, масовим внутрішнім переміщенням населення, руйнуванням соціальної та критичної інфраструктури, зростанням соціальної нерівності, напруженості та недовіри між різними соціальними групами.

За цих умов особливого значення набуває формування та нарощування соціального капіталу, що ґрунтується на розвитку горизонтальних взаємодій, довіри, солідарності та активної громадянської участі. Водночас практика свідчить, що фрагментарність інституційних рішень, нерівномірність доступу до соціальних сервісів і відсутність системної адаптації міжнародного досвіду знижують ефективність заходів, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості в громадах.

Зарубіжні приклади воєнного та постконфліктного розвитку демонструють результативність інституційно забезпечених моделей згуртування громад, заснованих на діяльності хабів, партисипативних механізмів, волонтерських мереж і проєктного підходу. Водночас в українських реаліях залишається недостатньо опрацьованим питання комплексного порівняльного аналізу вітчизняних і зарубіжних практик згуртування громад з позицій їхньої придатності до умов війни та

післявоєнного відновлення. Це зумовлює потребу наукового осмислення чинників, інструментів і інституційних моделей соціальної згуртованості з метою їх адаптації та практичного впровадження в системі місцевого самоврядування України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика згуртування громад у воєнний та післявоєнний період є предметом активних досліджень як в Україні, так і за кордоном. У публікаціях особлива увага приділяється питанням соціальної стійкості, участі громадян у відновленні територій, розвитку соціальних послуг та формуванню ефективних механізмів взаємодії держави і громадського суспільства.

Серед українських дослідників значний внесок у вивчення проблеми соціальної згуртованості громад зробили Д. Палата та Т. Семігіна, аналізуючи теоретичні підходи до розуміння поняття громади, механізми розвитку соціальних послуг та роль місцевого самоврядування у форматі соціальної єдності. Особлива увага приділяється практичним інструментам згуртування у кризових умовах та під час надзвичайних ситуацій [1]. Питання стійкості громад у післявоєнний період досліджували Размолодчикова І., Лазарева А., Плющ В. акцентуючи увагу на важливості соціальних ініціатив і волонтерського руху, як ключових інструментів формування громадської солідарності та відновлення соціального капіталу [2]. Інші вчені досліджують важливість зміцнення вертикального соціального капіталу у розвитку територіальних громад, значущість взаємодії міжнародних структур, бізнесу, органів місцевого самоврядування, зростання згуртованості через реалізацію проєктної діяльності у територіальній громаді [3; 4].

Таким чином, аналіз сучасних наукових публікацій свідчить, що ключовими чинниками успішного згуртування громад у воєнний та післявоєнний період є розвиток соціальних послуг, активна участь громадян, волонтерський рух та ефективна взаємодія між державою і громадським суспільством. Водночас подальших досліджень потребують механізми

інституціоналізації цих практик та їх адаптації до умов післявоєнного відновлення України.

Мета. Узагальнення та систематизація вітчизняних і зарубіжних практик згуртування територіальних громад у воєнний і повоєнний періоди, а також обґрунтування можливостей їх адаптації до українських реалій у контексті формування соціального капіталу, посилення інституційної спроможності громад і підвищення їх соціальної та економічної стійкості.

Виклад основного матеріалу.

В умовах формування та нарощування соціального капіталу, що ґрунтується на посиленні горизонтальних взаємодій, довіри та співпраці між членами територіальних громад, особливої актуальності набуває забезпечення інституційної системності громадянського суспільства. Аналіз зарубіжного досвіду розвитку та згуртування територіальних громад свідчить про різноманіття концептуальних підходів, інструментів і практик, спрямованих на посилення локальної ідентичності, соціальної інклюзії та взаємної відповідальності, що, у свою чергу, сприяє підвищенню стійкості громад до соціально-економічних викликів та кризових явищ.

Впливовими стають ряд чинників, що визначають вектор ефективної згуртованості територіальних громад (рис. 1). Актуалізується потреба адаптації міжнародних практик до українських реалій, створення цінних ресурсів для спільноти, зміцнення соціальної згуртованості та прогресивного розвитку територіальних громад.

На сучасному етапі розвитку територіальних громад формування мережі хабів у різних сферах суспільної діяльності розглядається як одна з ключових інституційних передумов підвищення ефективності функціонування соціальних просторів, розвитку публічного діалогу та активізації інтеграційних процесів на локальному рівні. У країнах Європейського Союзу поширеними є культурні та освітні хаби, які поєднують функції неформальної освіти, міжсекторальної взаємодії та

соціальної інклюзії, сприяючи інтеграції різних соціальних груп і розвитку локальної ідентичності.

У Великій Британії community hubs, створені на базі бібліотек, громадських центрів і багатофункціональних просторів, забезпечують поєднання соціальних, освітніх і консультаційних послуг, сприяючи соціальній інклюзії та активізації локальних ініціатив. У Німеччині та Нідерландах поширеними є learning hubs і civic hubs, орієнтовані на розвиток неформальної освіти дорослих, міжпоколіннєвої взаємодії та інтеграції мігрантів.

Рис. 1. Чинники ефективності згуртованості територіальних громад

Джерело: складено автором.

Досвід Скандинавських країн (Швеції, Данії, Фінляндії) демонструє ефективність культурних хабів як центрів збереження та трансляції локальної культурної спадщини, розвитку креативних індустрій і зміцнення локальної ідентичності. Водночас у Канаді та США соціальні та інноваційні хаби (social innovation hubs, community innovation centers) виконують функцію «точок зростання» громад, поєднуючи громадянську активність, волонтерські

практики та партнерство між громадським, бізнесовим і публічним секторами. Таким чином, інституційно забезпечена діяльність різних типів хабів виступає важливим чинником підвищення рівня соціальної згуртованості та зміцнення соціальної та економічної стійкості територіальних громад.

Значущим також є системна дієвість інституцій. Зокрема, у швейцарському м. Мальме, на базі шкіл функціонує мережа «All Activity Houses» (ААН) («Будинки всіх активностей»), як місцеві культурно-освітні центри [5]. Ці центри сприяють соціальній згуртованості, активному громадянству та розвитку довіри між мешканцями. Особлива увага приділяється залученню жінок-імігрантів, молоді та представників меншин через партнерство з освітніми установами, житловими компаніями та громадськими організаціями (табл.1).

Перевагою є створення ААН в соціально неблагополучних районах з дуже високим рівнем іммігрантів з низьким рівнем доходу та високим рівнем безробіття. Зберігаються тенденції нарощування потенціалу соціального капіталу через синергетичний підхід сформованих міцних горизонтальних зв'язків між громадським центром, школою та відділом культури. Адаптація даного досвіду, забезпечує максимальне використання можливостей територіальної громади для сприяння соціальної інтеграції ВПО, задоволення їх потреб, зростання згуртованості та активізації мешканців громади.

Підвищення активної громадської позиції є одним із ключових факторів розвитку асоціації служби допомоги «*Eletfa Segitő Szolgalat Egyesulet*» («Дерева життя», в м. Дебрецен, Угорщина). Основним напрямом діяльності є надання доступності місцевому населенню в отриманні необхідної інформації від соціальних служб. Завдяки реалізації програми «Волонтери району» сформована мережа волонтерства через зміцнення горизонтальних зв'язків. Діяльність асоціації сприяє зростанню мобілізації місцевого населення до вирішення проблем у місті та передмісті з покращенням умов життя. Досвід є вагомим у залученні неформальних

лідерів району, їх згуртованості у побудові стійкої волонтерської мережі. Використання цілісного підходу з методами саморозвитку сприяє ефективному розвитку громади, створенні умов безпеки в регіоні.

У контексті забезпечення умов безпеки на локальному рівні, вагомим є аналіз ризиків турбулентних ситуацій, причин виникнення криз, суспільних непорозумінь. Значущим стає побудова нових соціальних моделей, з горизонтальними, вертикальними та наскрізними видами суспільних відносин, визначення концепцій у відповідності до потреб часу, стратегій розвитку.

Таблиця 1. Адаптація міжнародного досвіду зростання згуртованості територіальних громад

№ п/п	Країна	Інституція	Інструменти	Переваги
1.	Швеція	«All Activity Houses» (ААН)	різноманітні заходи	- безпека, мінімізація локальних конфліктів; - діяльність громадського центр у школі; - соціальна інтеграція імігрантів; - популяризація волонтерства; - зростання рівня будівництва житла.
2.	Велика Британія	Міністерська група з питань громадського порядку та згуртованості громади; Оглядова група	- стратегія згуртованості громад; - концепція "спільного блага" (Community Cohesion)	- формування міжетнічного діалогу; - подолання сегрегації; - зміцнення згуртованості громади на основі вивчення культурних відмінностей, формуванні єдиних суспільних принципів.
3.	Угорщина	«Eletfa Segítő Szolgálat Egyesület»	- програма «Волонтери району»; - заходи, вечірки; - мережа місцевих організаторів громади.	- розвиток громадської роботи; - залучення неформальних лідерів на місцевому рівні; - надання професійної соціальної допомоги; - залучення до волонтерства.
4.	Німеччина		- міські громадські форуми та інтеграційні ради; - програма "Welcome Alliance".	- участь громадян, мігрантів та вразливих груп у прийнятті рішень; - інтеграція біженців; - співпраця НУО, бізнесу і муніципалітетів.

Джерело: побудовано за [5; 6].

Із врегулюванням масових громадських заворушень у 2001 р. національна політика Великої Британії була спрямована на побудову концепції «спільного блага». У ході розробки стратегії згуртованості громад, на базі проведених локальних досліджень причин виникнення заворушень, здійсненні оцінки згуртованості громад (CCRT), Міністерство внутрішніх справ створило Міністерську групу з питань громадського порядку та згуртованості громади, Оглядову групу для більш детального аналізу питань соціальної згуртованості. Трансформації механізму політики згуртованості дозволили розробити відповідні рекомендації щодо покращення згуртованості в громадах та визначення факторів впливу на формування причин локальних проблем.

Використання нових інструментів соціальної згуртованості у поєднанні з відновленням об'єктів інфраструктури сприяло зміцненню суспільних відносин у Федеративній Республіці Німеччини після Другої світової війни. Одним із інструментів соціальної згуртованості стало впровадження децентралізованих громадських ініціатив у поєднанні з програмами політичної освіти, спрямованими на формування демократичної культури та довіри до інституцій, створення «культури відповідальності» та розвиток горизонтальних зв'язків між громадами.

На разі, соціальна згуртованість у Німеччині посилюється через інститути партисипативної демократії, які забезпечують реальну залученість громад. Іміграційна політика здійснюється через діяльність альянсу “*Welcome Alliance*”, що діє у п'яти сферах: безбар'єрність доступу до відповідної інформації, надання житлових умов, надання доступу до освіти та ринку праці, психосоціальна підтримка для новоприбулих іммігрантів. Створення системи партнерської співпраці суб'єктів держави та економіки забезпечує ефективність проведення зустрічей представників різних секторів із розробки та реалізації заходів для задоволення потреб постраждалих й залученням самих іммігрантів та членів громади. При цьому вагоме значення має методологія та підходи, створені *ProjectTogether*.

З 2015 р., *ProjectTogether* супроводжував понад 2 тис. соціальних ініціатив та стартапів, залучив десятки тисяч громадян, 8 федеральних міністерств, 11 урядів земель та 60 муніципалітетів до 10 інноваційних програм та процесів участі, таких як *#WirVsVirus* та *UpdateDeutschland*. Неодноразово уряд Німеччини брав на себе патронат над діяльністю *ProjectTogether*, зокрема у 2022 р. для *Alliance4Ukraine*.

Організація *MORE THAN SHELTERS* (MTS) у партнерстві з фондом *Robert Bosch Stiftung* створює Integration Hubs для взаємодії місцевих жителів і новоприбулих (зокрема біженців). Концепція передбачає: орієнтацію на ресурси громади, а не на її дефіцити; відкриту архітектуру простору, що сприяє неформальній комунікації; гнучкі моделі управління з активним залученням волонтерів і НУО. За результатами оцінки проєкту, такі хаби не лише полегшують інтеграцію мігрантів, але й стимулюють економічну активність через соціальні підприємства та ініціативи з розвитку навичок.

У 2015 р. MTS почала активно працювати в Німеччині та Європі, а також у громадах міст, з найбільшою кількістю біженців. MTS реалізує проєкти у нових сферах у галузі міського дизайну з метою об'єднання біженців і мешканців на рівні району, зокрема у районі Шарлоттенбург, Нойкельні та Шенеберг-Темпельгофі. Із розширенням напрямів діяльності, з 2019 р. *MTS-Social Design* розробляє системні соціальні інновації, співпрацюючи з муніципалітетами, фондами та міжнародними неурядовими організаціями або агентствами ООН.

Формування соціальної згуртованості відбувалося через місцеві миротворчі ініціативи, у поствоєнній Боснії та Герцеговині, зокрема завдяки реалізації міжетнічних культурних проєктів та освітніх програм, які були підтримані міжнародними організаціями (UNDP, OSCE, USAID). Як зазначає Т. Donais (2005), «стійка згуртованість у постконфліктних суспільствах можлива лише тоді, коли місцеве населення стає активним суб'єктом примирення, а не об'єктом зовнішньої реконструкції» [7].

Зростання соціальної згуртованості у Норвегії спостерігається через визнання національних надбань у сферах, таких як соціальний добробут, рівність, екологічна відповідальність, демократія. Після завершення Другої світової війни у країнах Північної Європи, зокрема у Швеції, була послідовно реалізована концепція «народного дому» (folkehus), що стала однією з ключових ідей формування соціально орієнтованої державної політики. Зазначена програма передбачала створення моделі суспільства, у якій держава виступає гарантом соціальної рівності, солідарності та широкої участі громадян у суспільному житті. Вона була спрямована на зміцнення соціальної згуртованості та розвиток місцевих громад через системну підтримку освіти, культурних ініціатив, а також розширення механізмів участі населення у процесах місцевого самоврядування.

У межах реалізації цієї концепції значна увага приділялася формуванню доступної та якісної системи освіти, яка розглядалася як фундамент соціальної мобільності та економічного розвитку. Паралельно здійснювалася активна підтримка культурної сфери, що сприяло збереженню національної ідентичності та розвитку громадянської культури. Важливим компонентом програми стало також посилення ролі органів місцевого самоврядування, які отримали ширші можливості для залучення громадян до ухвалення управлінських рішень і реалізації локальних соціальних ініціатив.

Комплексна соціальна політика, довіра між державою та громадянами забезпечує якість життя. Сформована потужна система соціальних гарантій завдяки значних державних інвестицій у соціальні програми, сприяє розвитку таких ключових сфер як охорона здоров'я, освіта і захист найбільш вразливих верств населення. Разом з тим, розвиток системи культурної солідарності через рівність та підтримку громадян, запобігає зловживанням та корупції.

В цілому, концепція «народного дому» у країнах Скандинавії побудована на місцевих традиціях. Вона передбачала рівний доступ до соціальних послуг, що сприяло розвитку інституційної рівності і формування

поваги до спільного добробуту. На разі, зростанню соціальної згуртованості та довіри сприяє зміцнення системи вертикальних зв'язків через прозорість звітності владних структур. Для громадян Норвегії доступними є основні фінансові документи, звіти місцевих органів влади, підготовлені згідно визначених стандартів, що дає можливість порівнювати дані між різними муніципалітетами.

В умовах війни, прозора звітність щодо реалізації міжнародної підтримки України через соціальні програми, проєкти посилює довіру населення. Резервом для цього є розширення функціоналу платформи «Дія», для забезпечення доступу до звітності місцевих органів влади, через створення розділів для кожної громади з регулярними оновленнями.

Значущим є також можливість створення умов зворотнього зв'язку для громадян при розробці проєктів, стратегії розвитку територіальних громад, використання нових підходів єдності та зміцнення згуртованості. Зокрема, створення громадських просторів, онлайн-платформ для обговорень, проведення дискусій; організація регулярних публічних слухань щодо розподілу місцевого бюджету та виконання і ефективності соціальних програм. Вагомим є створення інституту незалежних аудиторів у громадах, для здійснення перевірки використання бюджетних коштів і привселюдного оприлюднення результатів.

Значущу роль у зростанні соціальної згуртованості громад відіграє трансформація громадської думки щодо зміни іміджу держави на міжнародному рівні. У Швеції після Другої світової війни, на базі об'єднання двох організацій створений Шведський Інститут, як осередок/центр розвитку громадської дипломатії. Після 1968 р. МЗС країни почали видавати щорічні звіти «*Sverige i utländsk press*» («*Швеція в зарубіжній пресі*») про тенденції сприйняття і позиціонування Швеції у різних країнах [8]. Консолідація зусиль влади та громадських структур, зміна векторності позиціонування країни, вибір глобальних концептуальних напрямів розвитку, зокрема екологічного спрямування, пропагування лідируючих позицій у сфері спорту,

культури, туризму сприяло кардинальній зміні поглядів громадськості щодо патріотичності, сприйняття країни й підвищення її рейтингу на міжнародному рівні.

В Україні спільний супротив військам російської федерації зумовив зростання громадської активності. Індикаторами згуртованості є: соціальна згуртованість, інклюзивність, соціальна інтеграція, гендерна рівність, проєктна діяльність в громаді. Створення соціальних платформ для покращення комунікацій між територіальними громадами як одного регіону, так і за його межами, адаптація досвіду, зміцнення горизонтальних зв'язків, зокрема між суб'єктами інституцій формальної та неформальної сфери, сприяють налагодженню ефективної співпраці та згуртованості між громадами, економічному зростанню та відбудові пошкодженої територіальної інфраструктури, в першу чергу об'єктів критичної інфраструктури.

Міжнародна співпраця та підтримка під час гострої кризи, дозволяє організовувати доступність послуг в залежності від потреб мешканців територіальних громад. З 2022 р. Німецьке товариство міжнародного співробітництва (*Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*) розширило спектр допомоги і надає підтримку Україні за трьома основними напрямками: організація надійного забезпечення населення електроенергією, ліками та тимчасовим житлом; оснащення служб надзвичайних ситуацій та підрозділів пожежної охорони; участь у відбудові країни; надання консультаційної підтримки з проведення реформ, на шляху до євроінтеграції.

У межах Програми «*Підтримка соціальної згуртованості, стійкості та стабільності / Спеціальна програма підтримки України*» надається психологічна та соціальна підтримка потерпілим від війни. З метою зміцнення згуртованості між суб'єктами громадянського суспільства, проєкт забезпечує створення належних умов у відкритих просторах партнерських міст, функціональність модульних поселень у партнерських громадах.

Підтримка хабів в Україні здійснюється (GIZ) GmbH за рахунок реалізації Проєкту *«Програма ЄС Міцні Регіони – Спеціальна програма підтримки України»*.

В Україні створена мережа хабів цифрової освіти Національного проєкту Дія.Освіта, структуру яких формують бібліотеки, загальноосвітні навчальні заклади та заклади вищої освіти, компанії, приватний сектор, ІТ-організації, ЦНАПи та громадські організації. В умовах війни вагоме значення для зміцнення згуртованості територіальних громад виконують саме соціальні простори, створюючи умови для комунікації місцевих мешканців і ВПО.

До 2023 р. більшість хабів із загальної кількості (3000 хабів) функціонували у бібліотеках. Нині процесу цифровізації сприяє реалізація *«Проєкту підтримки Дія»* (упродовж 2024–2026 рр. триває 2 фаза), що надає доступність отримання якісних цифрових послуг, у тому числі для вразливих груп населення.

У 2024 р. понад 25 тис. громадян навчались на курсах, що функціонували на базі бібліотек у 22 областях України. Результати навчання засвідчили високу ефективність проведених освітніх заходів. За підсумками проходження курсів, частка відвідувачів, які оцінили свій рівень цифрової грамотності на рівні 7-10 балів із 10, зросла з 17 % до 82 %.

За даними Міністерства цифрової трансформації України на платформі Дія.Освіта є доступною оновлена інтерактивна мапа Хабів цифрової освіти, яка включає 3 651 діючий хаб. Даний інструмент забезпечує систематизований доступ до інформації про мережу освітніх осередків, що функціонують у різних регіонах України.

Хаби цифрової освіти відіграють важливу роль у зміцненні соціальної згуртованості населення на рівні територіальних громад. Завдяки організації освітніх заходів, тренінгів і консультацій, такі осередки сприяють залученню громадян до активної участі в суспільному житті громади. Таким чином, хаби цифрової освіти виступають важливими соціально-освітніми платформами,

що сприяють розвитку інклюзивного середовища та підвищенню рівня соціальної інтеграції населення.

Вагому роль у розвитку згуртованості територіальних громад в умовах війни відіграють органи місцевого самоврядування, громадські організації, благодійні фонди, малий бізнес. Розробка та впровадження нових механізмів, інструментів залучення мешканців до системи прийняття управлінських рішень сприяє підвищенню соціальної згуртованості. Єднання та згуртованість у обміні досвідом, нетворкінг для налагодження ефективної співпраці між територіальними громадами стає значущим у визначенні перспективних напрямів їх розвитку.

В Україні, до кінця 2024 р., система дорадчо-консультативних органів включала 813 Рад ВПО. З них найбільше функціонує у містах – 246, селах – 240 та селищах – 206. Створення та залучення Рад ВПО до розробки стратегій розвитку територіальних громад стала потужним інструментом у зростанні соціальної інтеграції, престижності громад у збереженні людського капіталу.

Перші Ради ВПО створювались у 2019 р. у рамках проєкту *«Посилення участі внутрішньо переміщених осіб у демократичних процесах місцевого самоврядування»*. Вагому роль у створенні мережі дорадчо-консультативних органів, наданні менторської та інституційної допомоги відіграла благодійна організація *«Благодійний фонд “Стабілізуєшес Сунпорт Сервісез”*», що розробив концепцію Рад ВПО. Неформальний сектор здійснює вагому підтримку системи Рад через громадську організацію *«Конгрес Рад ВПО»*, забезпечуючи їх координаційну діяльність.

На разі, відновлення функціональної виробничої діяльності, територіальної доступності, збереження демографічного потенціалу, покращення спільних умов проживання населення стає ключовими питаннями у розвитку територіальних громад. Проєктна діяльність в територіальних громадах дозволяє задовольняти базові потреби мешканців і сприяє їх соціальній згуртованості. Вкладення вітчизняних та міжнародних

інвестицій через впровадження спільних практик, використання ресурсного потенціалу, посилює реалізацію людського потенціалу і призводить до єднання та територіальної згуртованості.

Залучення до суспільного життя соціально вразливих категорій населення через проєктну діяльність є одним із ключових аспектів соціальної згуртованості. Передовсім проєкти, спрямовані на підтримку ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю чи малозабезпечених родин, дозволяють не лише вирішувати їхні нагальні потреби, а й інтегрувати їх у соціальне середовище громади, сприяють подоланню соціальної ізоляції, знижують рівень суспільної напруги та підтримують інклюзивність місцевого розвитку.

В Україні реалізація численних проєктів здійснюється за підтримки міжнародних донорів, державних програм та власних ініціатив громад. Зокрема, *Проєкт «DOBRE»*, що реалізується USAID, активно сприяє підвищенню участі громадян у прийнятті рішень та розвитку громадянського суспільства на місцевому рівні. *Проєкт «Говерла»* включає 100 громад з 11 областей України. Вагомим аспектом якого є підсилення спроможності органів самоорганізації населення через збалансованість розподілу їх повноважень, місцевої та центральної влади. Значущим також є створення механізмів зростання ролі громадян у місцевому самоврядуванні.

Вагому роль у підтримці соціальної згуртованості територіальних громад відіграє Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування *«Асоціація об'єднаних територіальних громад»*, яка нараховує близько 800 територіальних громад. У партнерстві та за підтримки Програми *«Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)* на базі Платформи *«Соціальний захист та згуртованість»* створено простір для визначення й обговорення проблем соціального захисту територіальних громад, обміну досвідом у їх вирішенні, створення інструментів зміцнення соціальної згуртованості, формування партнерських відносин між громадами, оцінки можливостей та потенціалів для прискореного воєнного відновлення.

Для місцевої влади концептуальними напрямками підвищення соціальної згуртованості в територіальних громадах є:

- оцінка потреб і ресурсів територіальної громади упродовж двох тижнів чи 1,5 місяця. Оптимальне/швидке здійснення оцінки дозволяє пріоритизувати обмежені бюджети громад й уникнути дублювання з донорськими ініціативами. Оцінка включає картування вразливих груп (ВПО, ветеранів війни, сім'ї військовослужбовців), проведення опитування в громаді і використання існуючих реєстрів;

- реалізація пілотних програм з мінімальними ризиками і вагомим впливом, що дозволить швидко перевірити ефективність підходів і масштабувати успішні практики за мінімальних витрат. У міських територіальних громадах значущим є організація і проведення курсів цифрової грамотності/перепідготовки. У сільських – організація і надання сезонних пакетів підтримки для фермерів (насіння, паливо, зберігання);

- розширення зовнішнього фінансування, зменшення фрагментації допомоги через формування локальних партнерських відносин, координація з UNDP/FAO/UNESCO. Зокрема, призначення у кожній громаді офіцера зв'язку донорів з громадськими організаціями; створення механізму подання заявок на міні-гранти для громадських ініціатив;

- зменшення ризику конфліктів і підвищення ефективності відновлення завдяки зростанню соціальної згуртованості через підвищення інвестицій у діалогові платформи та психосоціальну підтримку. Ресурсом для цього є організація регулярних громадських форумів, включно з представниками ВПО, базове навчання фасилітаторів з числа місцевого населення та волонтерів;

- посилення/зростання донорської допомоги на основі моніторингу, оцінки і масштабуванні через запровадження системи індикаторів (зайнятість, кількість учасників, рівень задоволення, відновлена площа посівів з обов'язковою щоквартальною звітністю тощо), масштабуванні програм на основі ефективних пілотних результатів;

- забезпечення безпеки й гнучкості програм. Проєкти мають включати сценарії, активну фазу конфлікту – післявоєнний період та механізми адаптації.

У цілому, для українських реалій найбільш результативними є комбіновані підходи, що поєднують оперативні механізми кризового реагування, соціальні інструменти діалогу та взаємодії, а також інституційні інвестиції у відновлення та посилення спроможності органів місцевого самоврядування, що створює підґрунтя для довгострокової соціальної стійкості та сталого розвитку територіальних громад.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Соціальна згуртованість є одним із визначальних ресурсів стійкості територіальних громад у воєнний і повоєнний періоди, оскільки забезпечує мобілізацію внутрішніх ресурсів, інтеграцію вразливих соціальних груп, зниження рівня соціальної напруги та формування довіри між громадянами й інституціями влади. Зарубіжні практики свідчать про те, що ефективна соціальна згуртованість у воєнний і післявоєнний періоди базується на: локальному залученні громад до процесів відновлення; примиренні на основі справедливості та відкритого діалогу; розвитку волонтерства та горизонтальних зв'язків; децентралізації управління й інституціалізації демократичних механізмів участі. Врахування цих аспектів у процесі відбудови України є стратегічно важливим для формування сильної, адаптивної та солідарної держави.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати з розробкою методик оцінювання рівня соціальної згуртованості територіальних громад, удосконаленням системи індикаторів соціального капіталу та соціальної стійкості, а також з емпіричним аналізом результативності окремих інституційних моделей у різних типах громад. Окремої уваги потребує дослідження довгострокового впливу програм соціальної згуртованості на відновлення людського потенціалу, економічний розвиток і безпекову

спроможність територіальних громад України в умовах післявоєнної трансформації.

Література

1. Палатна, Д., Семигіна, Т. Згуртування громади: соціальний вимір.: Монографія. Таллінн, 2024. Teadmus. 315 с.
2. Размолодчикова, І., Лазарева, А., & Плющ, В. Формування стійкості громад у період післявоєнного відновлення через соціальні ініціативи та волонтерський рух. *Габітус*. Випуск 74. 2025. 36-41с. URL: <https://habitus.od.ua>
3. Головка, Л. В. (2022). Роль громадської думки в контексті розвитку об'єднаної територіальної громади. *Демографія та соціальна економіка*, 2 (48), 95—107.
4. Головка, Л., Худинець, В. & Головка, Т. (2025) Проектна діяльність у територіальних громадах (на прикладі Колочавської територіальної громади Закарпатської області). *Демографія та соціальна економіка*, 1 (59), 35—54.
5. Kanyinda, J. IFS examples on fostering social cohesion and active citizenship – case studies from Sweden, Hungary, France and Finland. URL: <https://micropolis.club/ifs-examples-on-fostering-social-cohesion-and-active-citizenship/>
6. Cante, T. (2001). Community Cohesion: A Report of the Independent Review Team. Home Office, UK. Portal «Micropolis». URL: <https://tedcante.co.uk/pdf/communitycohesion%20cantlereport.pdf>
7. Donais, T. (2005). The Politics of Peacebuilding in Post-Dayton Bosnia. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203003268>
8. Белінська, Т., Вовчук, Л. Еволюція публічної дипломатії та іміджу Швеції (40–90-і рр. XX ст.). *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2020. № 1. С. 24–31.

References

1. Palatna, D., Semigina, T. (2024), *Zghurtuvannia hromady: sotsialnyi vymir* [Community cohesion: social dimension], Teadmus, Tallinn.
2. Razmolodchikova, I., Lazareva, A. and Plyushch, V. (2025), “Shaping the resilience of communities during the post-war recovery period through social initiatives and the volunteer movement”, *Habitus*, vol. 74, pp. 36-41.
3. Holovko, L. V. (2022), “The Role of Public Opinion in the Development Strategy of United Territorial Community”, *Demography and Social Economy*, vol. 2 (48), pp. 95—107. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.095>
4. Holovko, L., Khudynets, V., and Holovko, T. (2025), “Project Activity in Territorial Communities (on the Example of the Kolochava Territorial Community of the Zakarpattia Region)”, *Demography and Social Economy*, vol. 1 (59), pp. 35—54. <https://doi.org/10.15407/dse2025.01.035>
5. Kanyinda, J. (2024), “IFS examples on fostering social cohesion and active citizenship – case studies from Sweden, Hungary, France and Finland”, available at: <https://micropolis.club/ifs-examples-on-fostering-social-cohesion-and-active-citizenship/> (Accessed 30.Feb.2026).
6. Cante, T. (2001), “Community Cohesion: A Report of the Independent Review Team”, Home Office, UK. Portal «Micropolis», available at: <https://tedcante.co.uk/pdf/communitycohesion%20cantlereport.pdf> (Accessed 02.Feb.2026).
7. Donais, T. (2005), “The Politics of Peacebuilding in Post-Dayton Bosnia”, Routledge, available at: <https://doi.org/10.4324/9780203003268> (Accessed 10.Feb.2026).
8. Belinska T., Vovchuk, L. (2020), “The Evolution of Public Diplomacy and the Image of Sweden (40s–90s of the 20th Century)”, *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, vol. 1, pp. 24–31.

Отримано редакцією журналу / Received: 15.03.26

Прорецензовано / Revised: 18.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.26